

amaliy-laboratoriya mashg'ulotlar bo'yicha o'quv qo'llanma. Toshkent 2018 .- B. 144-147.

2. Victoria Aspinall, Melanie Cappello «Introduction to Veterinary anatomy and Physiology» textbook Edinburgh London New York Oxford Philadelphia St Louis Sydney Toronto 2015.

3. www.twirpx.com

УДК: 619:636.92:616

ҚУЁНЛАРНИ ЭЙМЕРИОЗДАН АСРАЙЛИК

Самарқанд ветеринария медицинаси институти

Таянч докторант Хушназаров Алишер Худойберди ўғли

Талабалар Ўроқова Мадина Ўринали қизи, Қурбонова Моҳигул Илхомовна

Анотация В статьи приведены коротко эпизоотологические, данные, течение и симптомы, патологические изменения внутренних органах, постановка диагноза а также меры борьбы и профилактика паразитарных болезней кроликов.

Summary The stats provide briefly epizootic, data, course and symptoms, pathological changes in internal organs, diagnosis, and measures for fighting and prevention of parasitic diseases of rabbits.

Калит сўзлар: Sporozoa, эймериоз, кокцидия, ооцист, инвазия, диарея.

Хозирги вақтда чекланган жойларда кўплаб қуён бош сонларнинг боқиладигани сабабли улар орасида паразитар касалликлардан эймериоз тез тез учраб, айримларининг нобуд бўлиши қуён болаларининг ўсиш ва ривожланишдан орқада қолиши натижасида хўжаликлар катта иқтисодий зарар кўрмоқда.

Қишлоқ хўжалигининг энг муҳим вазифаси чорвачилик маҳсулотларини ишлаб чиқаришни янада кўпайтириш ҳисобланади. Қўёнчилик чорвачиликда гўшт маҳсулотини кўпайтириш борасида ва енгил саноатни хом ашё билан таъминлаш борасида ҳам катта салоҳиятга эга бўлган соҳалардан биридир. Мамлакатимиз Президентининг 2020 йил 29 январдаги “Чорвачилик саноатини давлат томонидан қўллаб қўвватлашнинг қўшимча чора тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4576-сонли қарорида чорвачиликнинг бошқа тармоқларини ривожлантириш билан бир қаторда ихтисослашган қўёнчиликни ривожлантириш, фермаларни қуриш, уларни амалга ошириш бўйича вазифалар белгилаб берилди [1]. Ушбу қарор бўйича Республикамизда қўён боқишни ривожлантириш дастурига асосан, 2020-2024 йилларда қўён боқиш кластерларини ишга тушриш дастури ишлаб чиқилган.

Қўёнчилик чорвачилик иқтисодиётида ва истеймол занжирида алоҳида ўрин тутди. Дунёда аҳоли жонбошига қуён гўшти истеймол қилиш йилига 5.5-6 кг ни ташкил этади. Германия, Франция ва Венгрияда бу кўрсаткич 2.5-3 кг ни ташкил қилади, ушбу мамлакатларда маҳсулотларнинг 65 % и кластер усули билан ишлаб чиқилади. Республикамизда ҳам кейинги

йилларда ушбу кўрсаткичлар ортиб бормоқда.

Қўёнчиликнинг ривожланиши ва махсулдорлигининг ошишига кўпинча турли хил паразитар ва юқумли касалликлар тўсқинлик қилиб келмоқда. Хусусан, қўёнларда эймериоз касаллиги кенг тарқалган, қўёнларнинг ўткир ва сурункали оқимда кечувчи протозооз касаллиги бўлиб, бир неча турдаги эймериялар ичакнинг эпителиал ҳужайраларида ва жигарда паразитлик қилиши оқибатида содир бўлади.

Эймериялар қўёнчилик хўжаликларига катта иқтисодий зарар етказди ва бунинг оқибатида хўжаликлардаги қўёнлар бир кеча – кундузда тамоман қирилиб кетиш ҳоллари кузатилиши мумкин [4]. Қўён эймериоз Республикамизнинг барча вилоятларида, айниқса Самарқанд, Қашқадарё, Бухоро, Хоразм, Наманган вилоятларининг қўёнчилик фермаларида кенг тарқалган бўлиб, тармоқни ривожлантиришда сезиларли тўсқинлик қилади [3]. Эймериялар келтириб чиқарадиган касаллигининг хусусияти ва уларнинг иқтисодий зарари профилактик ва даволаш усуллари доимий равишда такомиллаштиришни таълаб этади.

Қўён эймериози қўзғатувчиси систематика бўйича *Protozoa* ҳайвонот оламига, *Apicomplexa* типига, *Sporozoa* синфига, *Coccidiida* туркумига, *Eimeriidae* оиласига, *Eimerinae* кичик оиласига ва *Eimeria* авлодига мансуб [7] Ушбу кокцидиялар турларидан бири *Eimeria stiedae* қўён жигарида паразитлик қилади ва жигар эймериозини келтириб чиқаради, бошқа турлари ичакда паразитлик қилади. Жигар эймериози узок вақт давом этади (30-50 кун). Клиник кўриниши жиҳатидан, у ичак эймериозига ухшаб кетади, бироқ фарқи шундаки, касаллик белгиси камроқ ифодаланган [5]. Одатда иккаласи ҳам бир вақтнинг ўзида кузатилади ва ҳар бир қўёнда бир нечта кокцидия турлари мавжуд бўлади. Ушбу эймерияларнинг ривожланиш цикли жуда мураккаб аммо барча турларда у деярли бир хил. 20-60 кунлик қўёнларда эймерия ўткир шаклда учрайди ва ошқозон ичак фаолиятининг бузилиши (диарея) билан бирга кечади, айниқса ёзда кенг тарқалади. Касал ва касалланиб соғайган қўён болалари инвазиянинг манбаи бўлса, катта ёшли қўёнлар эса кокцидияларни ташувчилари бўлиб хизмат қилади. Ооцистлари билан ифлосланган қўёнхоналарда, катаklar, сув, озуқа, асбоб-ускуналар ва яйраш майдончалари инвазияни тарқалишида “кўмаклашувчи” омиллар ҳисобланади. Шунингдек, инвазия хўжаликда ишловчиларининг пойафзаллари билан, супурги, куракларга илашиб, кемирувчилар ва ёввойи қушлар ҳамда ҳашоратлар ёрдамида ҳам тарқалиши мумкин.

Барча споралилар каби қўён эймериози ҳам учта тараққиёт даврини бошдан кечиради: I давр – шизогония ёки жинсиз кўп марта бўлиниш йўли билан кўпайиш; II давр – гаметогония ёки жинсий кўпайиш; III давр – спорогония ёки жинсиз кўпайиш йўли билан спорозонтлар ҳосил қилиш ва уларни бир хўжайин иштирокида ривожланувчиларида ташқи муҳит таасуротидан ҳимоя қилувчи спора ҳосил қилиш давлари билан кўпаяди [6].

Эймерияларни ҳайвон организмда жойлашувига боғлиқ равишда қўён эймерозининг уч шакли фарқланади: 1. Ичак, 2. Жигар, 3. Аралаш шакллари. Амалиётда инвазиянинг аралаш шакли муҳим ўрин тутди. Касалликнинг бошланишида қўённинг ичаклари зарарланиб, кейинчалик

жигари шикастланади ва натижада аралаш форма бошланади. Инвазиянинг яширин давридан кейин қуёнчалар лохасланади, одатдагидек ҳаракатчанлиги йўқолиб, қорнини ерга бериб ётади. Иштаҳаси пасайиб озуқа емай қўяди. Қорин бўшлиғи шишади ва оғриқ беради, ахлати суюқланиб, баъзан шиллиқ ва қон аралаш бўлади. Касал қуёнлар ўсишдан қолади, ориқлайди, жун қоплами ҳурпайиб туради. Сийдик ажралиши тезлашади. Базан сўлак ажралиш қучайиб, бурун шиллиқ пардаси катарал яллиғланади ва конъюнктивит ривожланади. Жигарда яллиғланиш жараёнларини бошланиши билан организм нимжонлашиб, қуён ташқи муҳитга эътиборсиз бўлиб қолади ва ўзоқ ётади. Иштаҳаси йўқолади, қорни шишган бўлиб, ўнг томонини босиб кўрганда оғриқ сезади. Кўринарли шиллиқ пардалари сарғаяди, оёқлари ва бўйин мушаклари шол бўлиб, қалтирай бошлайди ва 7-10 кундан кейин nobуд бўлади [2].

Ёш қуёнларни қуёнхоналарда меъёрдан ортиқ сақлаш, қуёнхоналарда микроклим - муҳитининг ёмонлашуви ҳар хил ёшдагиларни қушиб боқиш, озиқлантиришнинг сифатсизланиши каби сабаблар қуён организмнинг табиий чидамлилики (резистентлики) даражасини кескин пасайишига ва касалликка тез берилувчан бўлиб қолишига олиб келади. Касалликни тарқатувчи асосий омил касал ва касалликдан соғайган қуёнлар ҳисобланади.

Хулоса. Қуёнлар эймирозининг олдини олиш мақсадида қуёнларни алоҳида катакларда, очиқ ҳавода ёки иситилмаган хоналарда тоза сақланиши зарур, тушамаларни ҳар куни янгилаб турилиши, ем ва сув берадиган идишларни вақти вақти билан қайноқ сув таъсирида ишловдан ўтказилиши зарур. Бериладиган омукта емлар витамин ва микроэлементлар билан бойитилиши керак. Қуён болаларини онасидан ажратилаётган даврда химиопрофилактика тадбирларини амалга ошириш зарур.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Президент қарори ПҚ-4576-сон Чорвачилик саноатини давлат томонидан қўллаб қўвватлашнинг қўшимча чора тадбирлари тўғрисида.
2. А.Ғ.Ғафуров., Р.Б.Давлатов., Ў.И.Расулов. // Ветеринария протозоологияси (Ўқув қўлланма). Самарқанд-2013. 83-87 б.
3. А.Ғ.Ғафуров., Р.Б.Давлатов., Ў.И.Расулов. // Қишлоқ хўжалик ҳайвонларининг протозой касалликлари. Самарқанд-2010. 80-83 б.
4. Б.Сайитқулов., Ҳ.Салимов., А.Орипов., К.Норбоев. / Ветеринария мутахассислари учун қисқача маълумотнома. Тошкент-2015. 213-215 б.
5. Б.А.Элмуродов., А.К.Турдиев., Н.Набиева. // Қуёнчилик ўқув қўлланма. Самарқанд-2018. 72-73 б.
6. Б.С.Салимов., А.С.Даминов. / Зоология.Тошкент-2018. 35-38 б.
7. П.С.Ҳақбердиев., Ф.Б.Ибрагимов. // Ветеринария протозоологияси ва арахноэнтомологияси. Тошкент-2020. 94-99 б.

ИШТИРОКЧИ АНКЕТАСИ

Иштирокчининг Ф.И.Ш.:

**Хушназаров Алишер
Худойберди ўғли**

Илмий даражаси:

-

Лавозими:

Таянч докторант

Иш жойи:

Самарқанд ветеринария
медицинаси институти

Яшаш манзили:

**Самарқанд шаҳ.
М.Улуғбек кўчаси 77-уй**

Телефон рақами:

+998933374696

Электрон почта манзили:

alisherxushnazarov@mail.ru

Илмий мақола ёки тезис номи:

Қуёнларни эймериоздан
асрайлик

Ҳаммуаллифлар(агар мавжуд бўлса):

Ўроқова Мадина Ўринали
қизи,

Қурбонова Моҳигул
Илхомовна

Почта коди (хорижий иштирокчилар учун):

Мамлакат:

Ўзбекистон

УДК:619.576.895.1

PARRANDALARDA ASKARIDIOZ KASALLIGI VA UNI DAVOLASH PROFILAKTIKASI CHORA TADBIRLARI

Yangiboyev Islombek

Samarqand veterinariya meditsinasi instituti Nukus filiali

islombekyangiboyev@mail.ru.

Annotasiya.

Tovuq askaridiozi parrandalar ayniqsa, o'suvchi jo'jalar orasida juda ko'p uchraydigan gelmintozlardan bo'lib, tovuqlarning ingichka bo'lim ichaklarida parazitlik qilib, o'sish va rivojlanishdan orqada qolishi, mahsuldorlikning keskin kamayishi va jo'jalarning nobud bo'lishi bilan xarakterlanadi, Albendazol dorisi Ivermek OR ga qaraganda samaradorligi pastroq 85% bo'lib tovuqlar askaridioziga qarshi Ivermek OR dorisini qo'llash Qoraqolpog'iston sharoitida samaradorligi 99% tashkil etishi tajribalar orqali isbotlandi.